

Durant un període de quatre anys, Marc Moll Marquès va recórrer els pobles i els racons rurals de Menorca per recollir informació sobre les plantes de l'illa. No la informació que ja es pot trobar als llibres de botànica o als manuals especialitzats, sinó aquella referida als noms populars de les plantes, a l'ús tradicional de cada exemplar, a la utilitat de les espècies com a remeis curatius i medicinals o com a instruments per a una enorme varietat d'usos lligats a les activitats agrícoles, les artesanes i als oficis. Es pot dir que, gràcies a la voluntat, l'interès i els esforços d'una sola persona, Menorca compta ara amb un recull exhaustiu d'un material importantíssim, d'una informació valuosa que molt possiblement d'aquí a deu anys, perduda ja la possibilitat d'accedir a la memòria dels que conserven la saviesa oral, ningú no hauria pogut recopilar.

Les plantes de Menorca i el saber popular

Constanza Forteza

L'etnobotànic menorquí publicarà prest un catàleg exhaustiu dels noms i dels usos de la flora de l'illa

Al llarg d'aquest temps, Marc Moll es va dedicar, per exemple i durant els caps de setmana, a muntar petites exposicions aquí i allà, petites mostres amb exemplars frescs de plantes. "Anava -indica- a un lloc, en diumenge, tot coincidint, per exemple, amb el moment en què la gent es reunia a missa. Anava a la capella i li deia al capellà: "digau a la gent que passi després per aquí". I quan la gent desfilava davant les plantes, Marc Moll recollia la informació que, un a un, li proporcionaven sobre cada planta: el nom concret que li atorgaven en aquella zona i perquè l'empraven. A la vegada, també ocupava el seu temps lliure per fer entrevistes a pagesos o a "especialistes" de la ruralia: gent de marina, agricultors, carboners, esclata-sanquers, boleters, caçadors, etc. Una feina

irrepetible, no tant per la desmesura de l'esforç com pel fet mateix que la documentació que va recopilar ahir potser avui ja no la podria obtenir: "la realitat és que si un pagès vell em deia cinquanta noms, un jove només me'n deia deu". Una documentació, per tant, generacional i, sense la seva intervenció, condemnada a l'oblit.

UNA DÈCADA DE VIDA

Acabada aquesta tasca de camp, Marc Moll es va trobar amb una quantitat ingent de material sobre la taula. Material, a més, molt divers. A partir d'aquí va dedicar cinc anys més a ordenar aquesta massa de dades, a distribuir-les en tres grans apartats: el relatiu a l'assignació de noms populars, el referit a l'ús curatiu i medicinal de les plantes i, finalment, el que relaciona la vegetació menorquina amb els oficis tradicionals. Els resultats d'aquesta activitat, que li ha ocupat deu anys de vida i que s'han traduït en més de cinc mil fitxes, són ara visibles: l'octubre del 2003 publicà, a Documenta Balear, el llibre *Medicina popular menorquina. Segles XVI-XXI. Plantes, animals, minerals i diferents modalitats curatives*. El passat Dia del Llibre sortí, dins la col·lecció *Quaderns de Folklore de Ciutadella*, el primer número d'una sèrie, dedicat en aquest cas a *Les utilitats de les plantes a Menorca, segles XVII-XX. Agricultura, fructicultura i farratges*. Finalment, a finals d'aquest any publicarà, becat per l'Institut d'Estudis Menorquins, un catàleg dedicat als noms populars de les plantes de Menorca.

UN EXEMPLE PER A MALLORCA I EIVISSA

En una època en què sembla que la transmissió de dades és automàtica i que l'accés a la informació és universal, resulta que hi ha apartats del saber que només es poden transmetre de manera artesana, en aquest cas gràcies a la pa-

Durant més de quatre anys ha anat, poble per poble, racó rural per racó rural, a la recerca de la gent que li podia parlar dels noms locals de la flora i de com s'usava cada exemplar

ciència, l'afecció i la passió d'una persona com Marc Moll. La seva aportació és a més singular, Mallorca, per exemple, no compta amb un recull semblant: hi ha aportacions parcials, referides als noms populars de la flora, als nostres manuals clàssics de botànica o a publicacions locals disperses, però no hi ha una obra global amb una documentació completa i ordenada. A pesar d'això, Marc Moll lleva importància a la seva activitat: "Menorca és petita, limitada... i jo conec molta de gent. He pogut fer aquesta feina tot i ser tot sol. Fer-la a Mallorca, que és gran i molt diversa, seria més difícil, seria necessari un equip. En el cas de Mallorca, Cosme Aguiló ha fet aquest tipus de treball per als ocells, però manca en el cas de les plantes". Tampoc no hi ha una feina paral·lela a Eivissa, on Marc Moll té bastant d'interès d'anar i començar a estudiar-la. Sigui com sigui, la dedicació d'aquest etnobotànic pot ser un avís i un estimul, més encara si es considera

Marc Moll Marqués (Ciutadella, 1968) va estudiar de tècnic forestal a l'Escola de la Diputació Forestal de Navarra, estudis que va compaginar amb els de capatàs agrícola, quiromassatgista o amb el seguiment de cursos sobre plantes medicinals. Una vegada a Menorca i al llarg dels anys, ha ampliat la seva formació amb cursos de dret ambiental, gestió forestal o agricultura ecològica. El primer treball destinat a la seva publicació va ser la col·laboració i correcció del material del volum *Les flors de Menorca*, de Miquel Cao, publicat pel GOB menorquí. Posteriorment col·laborà a l'Enciclopèdia de Menorca, en els toms d'antropologia i en els temes relacionats amb el vi, l'oli, el tabac, la medicina popular, la fusteria, les espècies, etc. Com a coneixedor de la flora, ha col·laborat en la confecció i en l'enjardinament amb espècies autòctones del Parc Rubió i Tudurí i ha impartit nombrosos seminaris i cursos relatius a botànica menorquina, l'enjardinament ecològic, l'educació ambiental o sobre plantes medicinals. Amb relació a aquest darrer àmbit, acaba de publicar el fruit del treball efectuat al llarg dels darrers anys, *Medicina popular menorquina*. Plantes, animals, minerals i diferents modalitats curatives (*Documenta Balear*, 2003), mentre que el proper mes d'octubre sortirà el *Catàleg dels Noms i Costums de les Plantes de Menorca*, publicat per l'Institut d'Estudis Menorquins, el primer estudi sistemàtic sobre la nomenclatura popular de les plantes de les Balears.

que el seu treball és aprofitable per a les tres illes, ja que els noms populars de les plantes, tot i la gran variació d'un lloc a l'altre, mantenen coincidències bàsiques.

El cas és que Marc Moll no és, a pesar dels seus interessos, un investigador clàssic o un docent universitari concentrat en la recerca al seu departament. És un tècnic forestal que va efectuar els seus estudis a Pamplona, on ja, de manera paral·lela als estudis reglats, va començar a formar-se en l'aplicació medi-

nal de les plantes o en tècniques com el quiromassatge. Ha treballat com a policia municipal, tècnic forestal i, ara com ara, és jardiner d'un hotel menorquí de cinc estrelles. Però de cada vegada dedica més temps a donar cursos dins programes de promoció laboral com l'Enllaç, a escriure i a publicar o a feines sorgides de la seva especialització com és ara la de poblar amb plantes autòctones el parc de la Fundació Rubió i Tudurí.

L'HERÈNCIA FAMILIAR

L'origen de l'entusiasme per les plantes és, en part, familiar: "tenc una branca important de la família que és pagesa", diu. I, a més, "el meu avi era carboner. Ell tenia un hortet i record que, quan jo era molt petit, ja em refugiava dins les pasteres. Era un retruc i ja sembrava". Fins i tot, "a l'adolescència, quan tens els problemes típics de l'edat, les plantes eren el meu refugi, més que una afecció eren un refugi. Si em sentia malament, entre les plantes millorava, m'hi sentia bé". D'altra banda, Menorca, l'illa de les Balears amb més endemismes vegetals, és un lloc clarament adequat per desenvolupar aquest interès. En primer lloc, perquè com tota illa, és un món tancat on s'han preservat moltes d'espècies. En segon terme, perquè, a diferència de Mallorca i d'Eivissa, Menorca presenta una geologia "amb dos tipus de sòl. Tenim sòls calca-

ris, com a Mallorca, i sòls, al nord, de silici, on la terra és més argilosa, més vermella". Una divisió que contribueix a la varietat que facilita la biodiversitat. I tampoc no es pot deixar de dir que la preservació de Menorca, com a Reserva de la Biosfera i com a illa amb un gran marge natural protegit i un sòl rústic ja deslligat de la construcció, és envejable. La riquesa vegetal de Menorca es troba, segons Marc Moll, "bastant ben conservada. Hi ha tres o quatre espècies endèmiques que ja no hi són, que només creixen cultivades. Però, en general, està en bon estat, s'ha aturat bastant el procés d'urbanització i les coses es troben bastant garantides pel que fa a la conservació. Molt possiblement, aquí, el turisme no ha fet tant de mal com a Mallorca". En aquests moments, la flora de Menorca és, fins i tot, un reclam i el mateix Moll ha fet més d'una vegada de guia de naturalistes estrangers interessats en les peculiaritats de les plantes menorquines.

DIFONDRE L'ENJARDINAMENT AUTÒCTON

Una feina més difícil és, segons expressa, fer arribar a la jardineria dels hotels l'interès per uns criteris ecològics o per l'estalvi de recursos amb l'aposta per les plantes autòctones a la vegetació dels establiments. Marc Moll diu que "de cada vegada, entren més dins aquesta manera de veure les coses, però encara pesa molt, als hotels, l'opció pel jardí anglès, amb molta gespa i molta d'ai-

gua". Però, clar, "els hotels necessiten, de cada vegada més, una qualitat ecològica, perquè els mateixos clients ho demanen". De manera que les coses canvien a poc a poc. De vegades, la plantació d'espècies autòctones fracassa, perquè "s'ha de fer bé. El que no pots fer és mesclar plantes autòctones amb la resta de les dels jardins típics, perquè les espècies autòctones finalment moren quan els dones massa aigua, sobretot durant l'estiu, o si les sotmetes als tractaments nitrogenats, d'adob, que s'han de fer per a la resta del jardí; són plantes acostumades a viure en condicions d'escassetat i reaccionen malament davant l'excés. El canvi ha de ser gradual i per zones".

A QUALSEVOL LLOC, UNA PLANTA I UN REMEI

Marc Moll viu als afores de Ciutadella, a l'extraradi de la ciutat, en un d'aquests punts on la taca urbana comença a esvair-se i apareix una espècie de terra de ningú, amb la ruralia devora a punt de ser deglutida pel creixement urbà. L'entrevista es va fer un dels darrers dies d'abril, una jornada plenament primaveral en què les plantes pobladores dels terrenys agrícoles o abandonats que envolten ca seva aprofitaven per mostrar l'habitual ex-

"UN CAMP INESGOTABLE"

Al cap i a la fi, el treball de Marc Moll com a etnobotànic ha estat, en bona part, mirar i escoltar, abans que el bagatge dels que s'han relacionat amb la natura es perdés. Com diu, "tota la vida m'han agradat les plantes, tot el ventall de plantes. Hi ha gent que s'acosta a aquest món des del punt de vista especialitzat, que les observa des de l'òptica del botànic o des de la perspectiva del jardiner, però a mi m'agraden en tots els aspectes, el del botànic, el del jardiner, el del tècnic forestal, des de l'ús medicinal o per saber què en feien els oficis i feines del camp". D'un camp ha anat a l'altre, observant i demanant-se, "mirant una planta, pensant i esbrinant-ne l'ús". Potser encara sortiran més àmbits d'interès, cosa que no descarta, "perquè això és inesgotable". De fet, darrerament, ha aconseguit el carnet d'artesà per poder comercialitzar una sèrie de remeis que empra com a quiromassatgista. Un unguent seu d'herbes medicinals (oli verge d'oliva, cera verge d'abelles i herbes com el romaní) és un bon cicatritzant i antiinflamatori. Un segon unguent per al dolor muscular (oli verge d'oliva, càmfora, essència d'eucaliptus i diferents herbes medicinals) és adequat per als problemes osteoarticulars i reumàtics. Finalment, una mescla d'oli verge d'oliva amb flors d'herba de Sant Joan, flors de camamilla i fulles de murta resulta ser beneficiosa per a les cremades, com a sedant muscular i per a la dermatitis. Per a aquell que, resident a Mallorca, vulgui consultar alguna cosa a Marc Moll, segurament el trobarà a la Fira de Plantes Medicinals que, el mes de juny, se celebra a Selva organitzada pel també coneixedor de la matèria Carles Amengual.

plosió floral, quan el sol d'aquesta època pega de bon de veres. La idea d'un simple passeig pels voltants es va convertir en una demostració de com la naturalesa, a cada metre, ofereix diversitat insospitada i serveis. Fèl·lera, coll de colom, amargot, pinyol de rata, rosella, morrissà, llengua de serp, tàrrec, herba de capsigrany, borratja..., centenars de plantes, totes amb un nom -en aquest cas el que li atorguen a Menorca- i una capacitat per ser útils: per ser depuratives, abortives, per donar de menjar al bestiar, per fer un unguent contra el mal d'esquena, per als ronyons, per menjar directament en una ensalada o per fer un ram. Només amb una mirada a un parell de metres d'on viu, Marc Moll identifica, assigna i ensenya.

